

DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2026-1\(45\)-46-55](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2026-1(45)-46-55)

УДК 330.341.1:338.43

JEL Classification: Q18; O31

Микола Петрович Бутко

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту та адміністрування
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: butko.mykola@ukr. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0002-4349-1298>

Владислав Анатолійович Тютюнник

кандидат сільськогосподарських наук, докторант
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: Tiutiunnykvlad@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0002-5085-500X>

Юлія Петрівна Харченко

доктор економічних наук, доцент кафедри менеджменту та адміністрування
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: ycharhenkoyp@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0001-6181-548X>

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ВИТОКИ ТЕОРІЇ ІННОВАЦІЙ В АПК

У статті здійснено узагальнення наукового матеріалу із зазначеної теми, обґрунтовано еволюцію теорії інновацій. Доведено необхідність адаптації питань теорії інновацій в управлінні інноваційними процесами аграрного сектору національної економіки, що стало проявлятися в останні десятиліття. У зв'язку з цим значний інтерес становить дослідження етапів еволюції теорії інновацій в управлінні інноваційними процесами аграрного сектору національної економіки. Наведено основні специфічні риси діяльності АПК. Розглянуто сучасні моделі індустріалізації з окресленням їх класифікації та характерних ознак. Наведено положення концепції фізіократів, які стали стимулом для подальших економічних досліджень, а саме: про об'єктивність законів економічного розвитку; про природну законмірність суспільного життя; про виробництво, як джерело утворення багатства; про відмінність продуктивної та непродуктивної праці; про капітал, його структуру, роль у виробничій діяльності та відтворенні; про кругообіг продукту в господарській системі. Обґрунтовано функціонування глобальної економіки, зазначено спеціалізацію та інтеграцію агропромислового виробництва на макро-, мезо- і навіть мікрорегіональному рівні, яка виступає одним з основних напрямів їх подальшого ефективного функціонування та розвитку й об'єктивно неможлива без активізації інноваційної діяльності.

Ключові слова: інновації; інституціоналізм; агропромислове виробництво; модернізація; неоіндустріалізація; розвиток; стратегія.

Рис.: 1. Бібл.: 14.

Постановка проблеми. Стійке функціонування соціально-економічної системи держави в умовах збройної агресії, можливості її активного відновлення в повоєнний період є і буде перебувати у прямій залежності від ефективності функціонування базових складових господарства України, серед яких чільне місце посідає агропромисловий комплекс (АПК). Його функціонування, відновлення та розвиток буде зумовлений двома ключовими аспектами. По-перше, значні руйнування виробничих об'єктів та інфраструктури, виведення з господарського використання значних земельних площ, пошкодження або знищення техніки та устаткування, скорочення кількості робочої сили ставить завдання докорінного оновлення виробничої техніко-технологічної складової АПК. Цей процес має відбуватись шляхом якомога ширшого впровадження нових технологій, що дозволить в умовах обмежених ресурсів досягти зростання продуктивності агропромислового виробництва, відновлення його конкурентоспроможності з метою забезпечення як внутрішніх потреб населення у продовольчих і непродовольчих товарах, так і відновлення позицій комплексу на глобальних ринках.

По-друге, крім відновлення та розширення участі АПК на світових ринках його продовольчої та непродовольчої продукції, важливим аспектом його функціонування та розвитку є стратегічний напрям інтеграції нашої країни до Європейського Союзу. Це довготривалий процес, який був розпочатий ще задовго до повномасштабного вторгнення,

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

вимагатиме запровадження та безумовного використання в діяльності АПК таких технологій, які забезпечуватимуть виробництво товарів, що відповідатимуть досить високим вимогам та стандартам ЄС до його продовольчої та непродовольчої продукції.

Ці аспекти розвитку АПК формують нині та визначатимуть у майбутньому його залежність від активності та ефективності впровадження інновацій. Водночас він є складною і специфічною системою створення матеріальних благ, яка внаслідок своїх особливостей формування, функціонування та розвитку значно відрізняється від інших складових господарства країни, що своєю чергою визначає специфіку впровадження інновацій у його діяльність. Основними специфічними рисами діяльності АПК слід визнати:

- різноплановий характер виробництва, який поєднує вирощування сільськогосподарської сировини, її перероблення, зберігання та збут, виробництво засобів виробництва для цієї діяльності;

- значний перелік продукції сільського господарства, сезонний характер значної кількості її виробництв, що визначає особливості напрямів та технологій її переробки, виробництва продукції для потреб споживачів;

- досить значна залежність виробництва сільськогосподарської продукції від кількості та якості земельних ресурсів, природно-кліматичних умов, стану навколишнього природного середовища;

- територіальна розосередженість виробництва сільськогосподарської продукції по території країни, що зумовлює необхідність формування логістичних мереж для забезпечення її транспортування до місць зберігання, перероблення та збуту;

- необхідність залучення працівників різного професійного рівня та ступеня кваліфікації, які володіють специфічними знаннями, уміннями та навичками, значна частина яких може бути застосована лише в умовах агропромислового виробництва, а також необхідність утримання постійного та найму сезонного персоналу;

- постійний попит на продовольчу та непродовольчу продукцію АПК незалежно від сезонності вирощування сільськогосподарської продукції та можливостей її перероблення, залежність попиту від уподобань споживачів, рівня їхніх доходів та якості життя;

- забезпечення продовольчої безпеки країни, що полягає в необхідності виробництва продуктів харчування для забезпечення, як мінімум, біологічного існування та відтворення населення незалежно від його платоспроможного попиту, а в оптимальному виді – здорового та безпечного харчування людей, відсутність залежності від імпорту базових продовольчих продуктів.

Такий складний та специфічний характер нинішнього агропромислового виробництва не є результатом перетворень лише останніх періодів. Він формувався увесь час його існування – від стародавніх віків дотепер. Поява нових форм і методів обробки землі, створення та використання нових знарядь праці, технологій виробництва продовольчої та непродовольчої продукції, форм і методів організації виробництва, які в сьогоденні визначаються як інновації, забезпечували покращення виробництва агропромислової продукції й одночасно ускладнювали його структуру, формували специфічні риси діяльності. Стихійність появи та впровадження інновацій в агропромислове виробництво поступово змінилась на організованість та плановірність цих процесів. Саме тому науковий інтерес викликають етапи еволюції теорії інновацій в агропромисловому виробництві, оскільки розуміння підстав їх виникнення, напрямів розвитку, періодів трансформації дає можливість, з одного боку, сформулювати бачення сучасного їхнього стану, а з іншого – виявити та обґрунтувати напрями інноваційної активності вітчизняних підприємств агропромислового комплексу в умовах інтеграції України до Європейського співтовариства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковому світі сьогодні використовується вагома кількість різних концепцій і підходів, які трактують дефініцію інновацій, і немає узагальненого визначеного трактування поняття «інновація». Пояснення цьому полягає в тому, що змістовний аналіз інновацій як економічного явища ще триває, і саме це

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

викликає безліч дискусій. Наразі варто озвучити прийнятні для нас два вектори дослідження інновацій як явища. Частина науковців, трактують науку про інновації як складову економічної теорії, яка «описує циклічні економічні процеси з позиції розвитку техніки і технології». До прибічників вказаного трактування можна віднести таких відомих світу вчених, як К. Кларк, У. Мітчелл, К. Маркс, Й. Шумпетер та ін., На противагу, можна вказати інших дослідників, до прикладу: М. Туган-Барановський, Ф. Хайєк, Г. Менш, К. Фрімен, які трактують науку міждисциплінарною, що окреслює загальні питання про методологію і організацію інноваційної діяльності.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Враховуючи наявність таких досить вагомих розбіжностей у трактуванні поняття інновацій, і загалом науки про інновації, є потреба в розгляді як самого явища інновацій, так і формування найперших фундаментальних теоретичних уявлень про них через призму історичної ретроспективи.

Метою статті є дослідження особливостей теорії інновацій в АПК. Для цього ми опираємось на найбільш узагальнені тлумачення інновації як новизни, саме це буде покладено в основу осмислення історії розвитку інноваційної теорії, розглянувши її гносеологічні корені.

Виклад основного матеріалу. Підвалини теорії інновацій почали формуватися в дослідженнях представників школи фізіократів, яка сформувалась у середині XVIII століття у Франції. Саме її представникам належить створення першої теоретичної концепції функціонування економічної системи країни, яка мала цілісний характер. Багато положень концепції фізіократів стали поштовхом для подальших економічних досліджень, а саме: про об'єктивність законів економічного розвитку; про природну закономірність суспільного життя; про виробництво, як джерело утворення багатства; про відмінність продуктивної та непродуктивної праці; про капітал, його структуру, роль у виробничій діяльності та відтворенні; про кругообіг продукту в господарській системі тощо.

Засновником школи фізіократів став Франсуа Кене (1694-1774), найбільш відомими роботами якого стали «Загальні принципи економічної політики землеробської держави» (1758), «Економічна таблиця» (1758), «Природне право» (1765) [1]. На формування наукових поглядів Ф. Кене передусім впливали умови функціонування тогочасної економіки Франції, провідною галуззю якої було сільське господарство.

З позиції формування теорії інновацій у сільськогосподарському виробництві, одним із найбільш вагомих доробків Ф. Кене є вчення про капітал. У своїх дослідженнях він поділяв капітал на «продуктивний» та «безплідний». До продуктивного вчений відносив капітал, залучений у сільському господарстві, оскільки лише воно було єдиною сферою створення багатства, у той час як в інших сферах економіки відбувається лише зміна первісної форми продукту. Розглядаючи продуктивний капітал Ф. Кене запропонував його поділ на основний («початкові аванси» за його термінологією) та оборотний («щорічні аванси»). Їхня відмінність полягала в тому, що до основного капіталу він відносив вкладення в засоби виробництва, які використовувались тривалий час протягом декількох виробничих циклів (знаряддя, будівлі, худобу тощо), а до оборотного – витрати на засоби, які використовували протягом одного виробничого циклу (насіння, корми, оплату праці працівників тощо). Варто зазначити, що Ф. Кене зміг довести, що й основний, і оборотний капітал перебувають у постійному русі, тобто потребують відтворення і оновлення.

Окремої уваги заслуговує запропонована Ф. Кене теорія кругообігу багатства або ж теорія суспільного відтворення. Основним результатом цієї теорії було доведення, що економічна діяльність загалом базується на процесі безперервного руху сукупного продукту (багатства) по колу між трьома основними суспільними класами. У своїй роботі «Економічна таблиця» (1758) дослідник визначив основні балансові пропорції між нату-

ральними та вартісними елементами суспільного продукту на основі побудови схеми реалізації продукту, отриманого протягом року, між класами і створення передумов для повторення цього процесу в наступному циклі, тобто довів існування процесу відтворення.

До суспільних класів Ф. Кене відносив фермерів та їхніх найманих працівників, власників землі та «безплідний клас», до якого він відносив купців, промисловців, ремісників тощо. З позиції формування теорії інновацій у сфері агропромислового виробництва, слід відзначити позицію дослідника щодо фермерів. Він зазначав, що саме фермери, які орендують землю, і забезпечують продуктивність сільськогосподарського виробництва. При цьому, Ф. Кене розглядав можливості зростання продуктивності шляхом об'єднання оброблюваних земель у великі ферми. На його думку, лише багаті фермери є ознакою сили та могутності країни. Слід також зазначити, що попри виділення окремих суспільних класів фізіократи, у тому числі й Ф. Кене, обстоювали думку про необхідність впровадження і дотримання принципів економічного лібералізму, за яких ключовим є дотримання прав власності та забезпечення економічних свобод.

Значний внесок у формування теорій інновації мали роботи представників класичної школи й безпосередньо її засновника Адама Сміта (1723-1790). Слід зауважити, що на його погляди значний вплив мали умови тогочасної економіки Англії, у якій активними темпами розвивались мануфактури, а сільське господарство, на відміну від Франції, поступово втрачало свою провідну роль.

Узагальнення результатів дослідження функціонування економічної системи А. Смітом знайшли своє відображення у його роботі «Дослідження про природу і причини багатства народів» (1776) [2], у якій він розглядав її з погляду історії, теорії та політики.

Одним із базових положень теорії А. Сміта є концепція економічного лібералізму, яка базується на ідеї ринкових відносин, що трактувались ним як «природний порядок». У межах цієї концепції дослідник визначав поняття «економічна людина», що базувалось на тезі про егоїзм людської поведінки. Під такою поведінкою вчений розумів діяльність людини спрямовану на отримання максимального задоволення та благополуччя, з метою забезпечення своїх матеріальних інтересів. Однак суспільний характер людського життя призводить до того, що люди, попри досягнення своїх цілей, мають враховувати інтереси інших членів суспільства. Через конкуренцію за кращі можливості досягнення своїх інтересів досягається суспільне благополуччя. Такий взаємопов'язаний процес А. Сміт трактує як «природний порядок», в основу якого він поклав поняття «невидимої руки». Під «невидимою рукою» вчений розумів формування та використання таких правил поведінки, за яких відбуватиметься вільна конкуренція підприємців, яка дозволить гармонізувати індивідуальні та приватні інтереси, а також досягнути максимальної вигоди як усім суспільством, так і кожним індивідумом.

Конкуренція між виробниками та різноманіття індивідуальних та суспільних потреб споживачів, на думку А. Сміта, призводять до виникнення ринкової ціни на товари. Однак ринкові ціни відрізняються від реальних або ж «природних цін». Під «природною ціною» дослідник розумів мінову цінність товару, яка визначається вартістю витраченої праці на створення товару. Адам Сміт зазначав, що основною умовою зростання багатства та економічного прогресу є підвищення продуктивності праці, що може бути забезпечено шляхом поділу праці, тобто через спеціалізацію та накопичення капіталу.

Водночас А. Сміт зазначав, що передумовою та результатом поділу праці є обмін. У цьому контексті, важливим науковим здобутком науковця була теорія абсолютних переваг, яка описувала аспекти міжнародних економічних відносин. За цією теорією країна має продавати за кордон ті товари, виробництво, яких для неї є найбільш пріоритетним, у яких у неї наявні абсолютні переваги, тобто з найменшими витратами й навпаки – купувати ті товари, які виробляються в інших країнах з меншими витратами.

Подальші дослідження особливостей функціонування та розвитку економічних систем на початку та в середині XIX ст. відбувалась у напрямку поглиблення та розширення

досліджень, започаткованих фізіократами і представниками класичної школи, у тому числі й за рахунок їхньої критики, визнання та усунення недоліків їх бачення економічної діяльності та суспільного благополуччя. У цих дослідженнях інноваційній складовій економічної діяльності як окремого та специфічного напрямку, увага не акцентувалась. Крім того, слід також зауважити, що індустріалізація економічних систем у той період відступила на другий план проблеми та можливості розвитку агропромислового виробництва.

Новий поштовх для розвитку теорій інновацій, наприкінці XIX ст., дали дослідження українського вченого М. І. Туган-Барановського, завдяки його дослідженням економічних криз, результати яких були викладені в його роботі «Промислові кризи в сучасній Англії, їхні причини і вплив на народне життя» (1894) [4]. Результати, викладені в цьому дослідженні, стали першим кроком у виокремленні інновацій як важливого елементу розвитку економічних систем. Ученому вдалось цього досягнути шляхом дослідження коливань розвитку виробництва та їхнього циклічного характеру. Якщо раніше циклічні коливання виробництва розглядались дослідниками як порушення балансу між попитом і пропозицією, внаслідок певної поведінки учасників ринку, то М. І. Туган-Барановський виявив, що циклічність виникає насамперед внаслідок періодичності відтворення основного капіталу. Така позиція відкидала попередні твердження дослідників про те, що зростання споживання продукції є причиною економічного піднесення і навпаки. Учений доводив, що періодичність криз і піднесень у промисловому виробництві відбувається внаслідок дії законів виробничого нагромадження. Так, у період криз, відбувається скорочення інвестицій і, відповідно, збільшення обсягів позичкового капіталу внаслідок технологічного занепаду виробництв. Ці накопичення позичкового капіталу будуть витрачатись у випадку, коли з'являються технологічно нові виробництва, що, у свою чергу, забезпечить початок фази зростання.

Дослідження М. І. Туган-Барановського мали значний вплив на появу та поширення теорії «довгих хвиль» М. Д. Кондратьєва (1892-1938) [5]. На основі аналізу ключових статистичних показників розвитку США, Англії, Німеччини та Франції, дослідник емпірично виявив періодичні закономірності їхньої динаміки. Так, у часовому проміжку з 80-х років XVIII ст. до 20-х років XX ст. розвитку економіки досліджуваних країн, М. Д. Кондратьєв виявив період зростання та занепаду тривалістю 48-60 років, які були названі «довгими хвилями». Він визначив чотири «емпіричні правильності», які були характерні для такого циклічного розвитку. По-перше, початок довгої хвилі характеризується значними змінами в умовах господарювання, що відбуваються у сферах техніки та технології, грошового обігу, міжнародної торгівлі. По-друге, у період підйому спостерігаються значні соціальні зрушення у порівнянні з періодами зниження. По-третє, для періоду зниження найбільш характерним явищем є довготривалі депресії сільськогосподарського виробництва. По-четверте, крім великих хвиль, існують і середні цикли, які можуть посилювати або послаблювати протікання довгих циклів.

Фундатором сучасної теорії інновації, безумовно, вважається австрійський економіст Йозеф Алоїз Шумпетер (1883-1950), який на основі систематизації та узагальнення попередніх теоретичних досліджень про роль та значення нововведень у розвитку економічних систем. Слід зазначити, що його дослідження знаходились під впливом робіт М. І. Туган-Барановського та М. Д. Кондратьєва і певними дослідниками визнаються як органічне завершення концептуального напрямку теорії інновацій започаткованим цими вченими.

Саме Й. Шумпетером було вперше введено в науковий обіг термін «інновації» у його роботі «Цикли бізнесу» (1939) [6], хоча сама концепція інноваційного розвитку була зроблена раніше й оприлюднена в роботі «Теорія економічного розвитку» (1911) [7].

Однією з основних тез Й. Шумпетера стало твердження про те, що за своєю сутністю підприємницький прибуток – це результат здійснення нових комбінацій, їх візуалізовано на рис. 1.

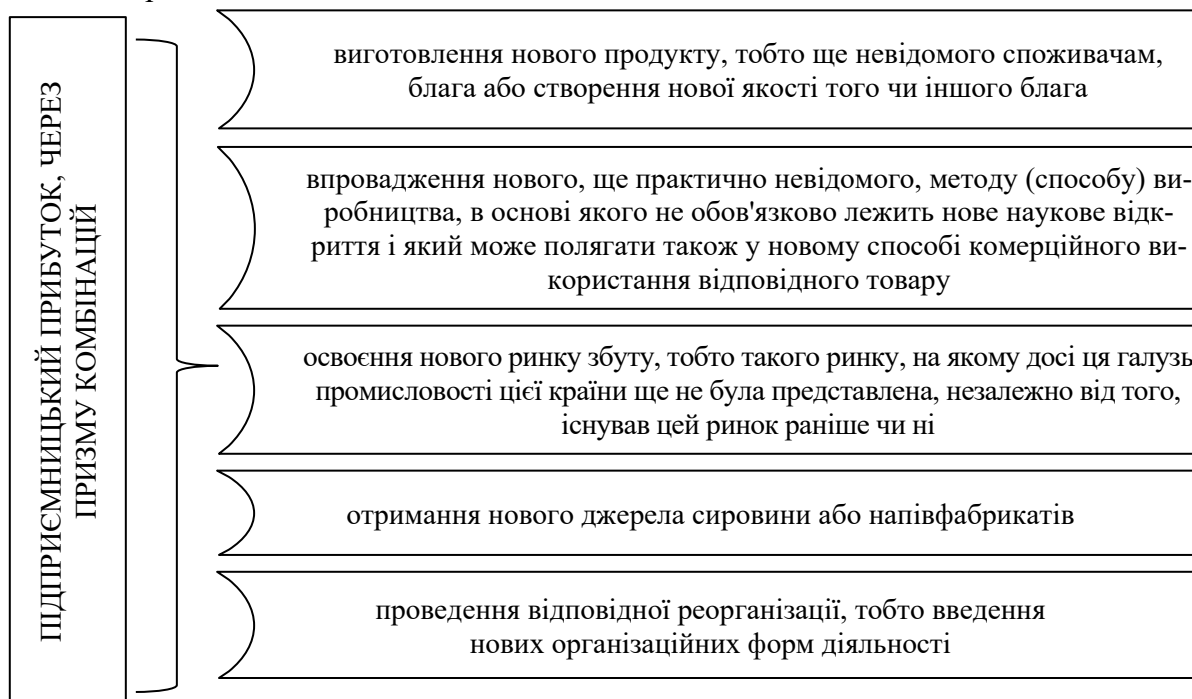

Рис. 1. Дефініції «підприємницький прибуток» за Й. Шумпетером
Джерело: складено авторами на основі [7, с. 159].

У подальших дослідженнях поняття «нових комбінацій» отримало назву «інновації». На думку Й. Шумпетера, інновації трактуються не просто як нововведення, а означають нову функцію виробництва, що базується на змінах технології і є об'єктивно необхідним процесом, який має історичне значення. Слід відзначити, на думку вченого, нові якості виробництва не є продуктом старих технологій, вони виникають паралельно до них і поступово їх витісняють, що викликає необхідність проведення структурної перебудови для забезпечення економічного зростання. Саме тому, за твердженням Й. Шумпетера, для економічного розвитку характерним є нерівномірність, внаслідок чого ринкова рівновага є лише теоретичною конструкцією.

Відповідно до теоретичних положень Й. Шумпетера, ще однією причиною нерівномірності економічного розвитку в умовах розробки нововведень та впровадження інновацій є масштаби виникнення і поширення нових виробництв. Дослідник доходить висновку, що підприємці-новатори з'являються в економічній системі одразу у великій кількості (клас-тером), причиною чого є взаємозв'язок і взаємообумовленість появи нових виробництв. Він пояснює це тим, що впровадження інновацій на початкових етапах здійснюється обмеженою кількістю підприємців-новаторів, які мають бажання та можливості протистояти протидії інерції традицій. Практичний досвід таких підприємців стає прикладом діяльності для інших, що призводить до стрімкого масштабування їхньої кількості.

Подальший розвиток теорії інновацій, так чи інакше, ґрунтувався на теоретичних позиціях, визначених Й. Шумпетером, що свідчить про їхнє виключно важливе значення. Наступні дослідження в цій сфері намагались деталізувати окремі позиції теоретичних підходів Й. Шумпетера, розвиватись на основі її критики, застосувати його базові положення до різних сфер соціально-економічного розвитку тощо.

З позиції розвитку теорії інновацій, слід відзначити дослідження німецького вченого Герхарата Менша (1937-2021), які знайшли своє відображення у його роботі «Технологічний пат: інновації долають депресії» [8]. У своїй роботі дослідник виділяв дві групи інноваційних технологій – базисні та поліпшувальні. До базисних він відносив такі, які можуть створювати значну кількість робочих місць для кваліфікованих працівників і сприяють створенню нових продуктів і нових ринків. Поліпшувальні інновації виникають у процесі реалізації базисних і сприяють реалізації їхніх потенційних можливостей.

Ще одним важливим положенням теорії Г. Менша є те, що головним генератором появи інновацій є депресія. На думку вченого, такий взаємозв'язок зумовлений тим, що радикальне впровадження інновацій відбувається після значного зниження ефективності інвестицій у напрями, які вважались традиційними. На етапі депресії найбільш вигідним напрямом інвестування є впровадження базисних інновацій, оскільки інвестування у традиційні види діяльності, які використовують застарілі технології і виробляють продукцію, попит на яку знизився, мають високий ступінь ризиковості.

Заслугове на увагу і теорія дифузії інновацій, яка була започаткована шведським географом Т. Гегерстранда у 60-х роках ХХ ст. [9]. Досліднику вдалось розробити першу модель поширення інновацій на основі використання географічного критерію. Можливості поширення інновацій, відзначав вчений, залежать від просторового чинника, який визначає формування каналів комунікації для їхнього поширення, а також соціальні та фізичні бар'єри, що ускладнюють їх поширення.

Пізніше теорію дифузії інновацій розвинув американський соціолог Е. Роджерс. Учений розглядав дифузю інновацій як «процес, під час якого інновації з плином часу поширюються певними каналами серед членів соціальної системи» [10]. Е. Роджерсом була запропонована модель поширення інновацій на основі групування їхніх споживачів залежно від сприйняття інновацій, що дозволяло визначити рівень їхньої інноваційної активності. На думку дослідника, на ухвалення рішення споживачами інновацій впливає їх «відносна перевага, сумісність з традиційним (наявним) станом, складність чи простота сприйняття або використання нового товару, простота апробації, комунікативність» [11].

Значний вплив на розвиток теорії інновацій мали дослідження неінституціоналістів, серед яких слід відзначити дослідження Дж. Гелбрейта (1908-2006), якого вважають засновником індустріально-технологічного інституціоналізму [11; 12]. Його наукова позиція базувалась на тезі про те, що вирішальну роль у напрямих та тенденціях економічної еволюції мають великі підприємства та держава. Свою позицію Дж. Гелбрейт обґрунтував тим, що внаслідок третьої індустріальної революції з'являються гігантські корпорації передусім у межах найрозвинутіших країн. Саме їм належить виробництво значної кількості товарів та послуг, що дозволяє таким корпораціям, практично незалежно, встановлювати ціни на товари й часто націлювати споживачів на свої потреби.

На думку Дж. Гелбрейта, великі підприємства виникли й активно розвиваються внаслідок застосування та комбінування найбільш прогресивних технологій і значних капіталів і керуються людьми, які володіють значними знаннями та великими капіталами. Вчений сформував тезу про панування техноструктури корпорацій, під якою він розумів «сукупність великої кількості вчених, інженерів і техніків, фахівців з реалізації, реклами та торговельних операцій, експертів у сфері відносин з громадськістю» [13]. Саме ця категорія працівників, а не акціонери, здатна вирішувати найважливіші проблеми діяльності підприємства.

Висновки та пропозиції. Підсумовуючи аналіз еволюції теорії інновації, слід зазначити, що вона пройшла тривалий та складний етап від визначення сутності та структури капіталу на прикладі сільського господарства до теорій поширення і розвитку інновацій соціально-економічних систем на загальнодержавному та глобальному рівнях. Необхідно

відзначити, що агропромислове виробництво не завжди виступало об'єктом дослідження вчених, внаслідок того, що у кожній країні і навіть окремому її регіоні, воно володіє специфічними рисами, які потребують більш детального вивчення і застосування до них теорій інновацій. Однак у сучасних умовах функціонування глобальної економіки спеціалізація та інтеграція агропромислового виробництва на макро-, мезо- і навіть мікрорегіональному рівні виступає одним з основних напрямів їх подальшого ефективного функціонування та розвитку й об'єктивно неможлива без активізації інноваційної діяльності. Саме тому для агропромислового виробництва в Україні, розвиток якого визначається необхідністю інтеграції до Європейського співтовариства, дуже важливим є визначення та обґрунтування напрямів інноваційної діяльності для забезпечення його ефективного розвитку.

Аналіз досліджень основних дефініцій теорії інновації в управлінні інноваційними процесами у сфері розвитку аграрного сектору національної економіки логічно спрямовує нас до висновку, що інновації за час еволюції людського суспільства були визначною рушійною силою його розвитку. Однак тим особлива зацікавленість до питань дослідження теорії інновації в управлінні інноваційними процесами аграрного сектору національної економіки стало активніше проявлятися протягом останніх десятиліть. Через це значним інтересом характеризується дослідження становлення теорії інновації в управлінні інноваційними процесами аграрного сектору, а саме його етапи, причини, підстави. До кінця ХХ ст. стало вже було очевидно, що індустріальна держава відходить у минуле, на заміну їй приходить принципово нове тлумачення держав, які стали називати постіндустріальними. Але значення «пост» не розкриває весь спектр змін в економіці, через трактування головної відмінності від завершального свого життєвого циклу індустріальної цивілізації і переходу на інноваційний шлях розвитку.

Список використаних джерел

1. Юхименко П. І., Ільєнко А. А. Історія економічних учень : навчальний посібник / за ред. О. Ю. Амосова. Київ – Біла Церква : БДАУ, 1999. 464 с.
2. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу добробуту націй / пер. з англ. Київ : Port-Royal, 2001. 596 с.
3. Сміт А. Багатство народів. Дослідження про природу та причини добробуту націй / пер. Олександра Васильєва. Київ : Наш Формат, 2018. 722 с.
4. Туган-Барановський та державність України : матеріали наукової конференції (Донецьк, 19-20 березня 2004 року). Донецьк : Донецький державний університет економіки, НТШ-Донецьк, Інститут економіко-правових досліджень НАН України, 2004 року. 272 с.
5. Горкіна Л. П. Туган-Барановський Михайло Іванович. *Енциклопедія історії України* : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2013. Т. 10 : Т–Я. С. 172.
6. Scumpeter J. *Business Cycles: A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process*. N.Y.-L., 1939.
7. Фізіократична доктрина розвитку бухгалтерського обліку : колективна монографія / [В. М. Жук, Б. В. Мельничук, С. М. Остапчук та ін.] ; за ред. В. М. Жука. Київ : Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», 2015. 234 с. URL: https://magazine.faaf.org.ua/images/stories/juk/Fiz_doktryna_kolmonogr_2015/Fiz_doktryna_monogr_2015.pdf.
8. Mensch G. *Das technologische Patt. Innovationen überwinden die Depression*. Frankfurt am Main : Fischer–Taschenbuch–Verlag, 1977. 283 p.
9. Hägerstrand T. *Innovation Diffusion as a Spatial Process* (A. Pred. Trans.). Chicago : University of Chicago Press, 1967. 334 p.
10. Роджерс Е. М. Дифузія інновацій / пер. з англ. Василя Старка. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. 591 с.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

11. Гавриш О. А., Лопатинська Ю. В. Інституціоналізація високотехнологічного розвитку господарської системи агропромислового сектору: теоретичний аспект ролі інновацій. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2020. Т. 31 (70), № 2. С. 62-68. URL: https://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/31_70_2/31_70_2_1/13.pdf.
12. Павлова Г. Є. Розвиток теорії інновації в управлінні аграрним сектором національної економіки. *Ефективна економіка*. 2012. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3843>.
13. Думанська І. Ю. Сутність, критерії та наукові підходи до трактування категоріального апарату теорії інновацій в АПК. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 13. С. 191-197. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/32.pdf.
14. Пересунько З. М. Теоретичні аспекти розвитку інноваційної теорії. *Ефективна економіка*. 2013. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2192>.

References

1. Yukhymenko, P. I., Iliencko, A. A. (1999). *Istoriia ekonomichnykh uchen [Economic Student History]*. Bila Tserkva, BDAU.
2. Smit, A. (2001). *Dobrobut natsii. Doslidzhennia pro pryrodu dobrobutu natsii [Welfare of Nations. Research on the nature of the well-being of nations]*. Port-Royal.
3. Smit, A. (2018). *Bahatstvo narodiv. Doslidzhennia pro pryrodu ta prychny dobrobutu natsii [Wealth of peoples. Research on the nature and causes of well-being of nations]*. Our format.
4. *Tuhan-Baranovskiy ta derzhavnist Ukrainy: Materialy naukovoi konferentsii [Tugan-Baranovsky and statehood of Ukraine: Materials of the scientific conference]*. (2004). Donetsk State University of Economics, NTSh-Donetsk, Institute of Economic and Legal Research of NAS of Ukraine.
5. Horkina, L. P. (2013). *Tuhan-Baranovskiy Mykhailo Ivanovych [Tugan-Baranovsky Mykhailo Ivanovich]*. *Encyclopedia of History of Ukraine – Entsyklopediia istorii Ukrainy Scientific Thought*, 10(Т – Ya), 172.
6. Scumpeter, J. (1939). *Business Cycles: A Theoretical, Historical and Statistic Analysis of the Capitalist Process*.
7. Zhuk, V. M., Melnychuk, B. V., Ostapchuk, S. M., etc. (2015). *Fiziokratychna doktryna rozvytku bukhholderskoho obliku [Physiocratic doctrine of accounting development]*. https://magazine.faaf.org.ua/images/stories/juk/fiz_doktryna_kolMonogr_2015/fiz_doktryna_mograph_mograph_2015.pdf.
8. Rodzhers, E. M. (1977). *Das Technologische Patt. Innovationen überwinden die DEPRESSION*. Taschenbuch - Verlag.
9. Hägerstrand, T. (1967). *Innovation Diffusion As A Spatial Process* (A. PRED. Trans.). University of Chicago Press.
10. Rodzhers, E. M. (2009). *Dyfuziia innovatsii [Diffusion of innovation]*. View. House of Kyiv-Mohyla Academy.
11. Havrysh, O. A., Lopatynska, Yu. V. (2020). *Instytutsionalizatsiia vysokotekhnolohichnoho rozvytku hospodarskoi systemy ahropromyslovoho sektoru: teoretychnyi aspekt roli innovatsii [Institutionalization of the high-and-technological development of the economic system of the agro-industrial sector: theoretical aspect of the role of innovation] / Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Ekonomika i upravlinnia – Scientific Notes of V. I. Vernadsky TNU. Series: Economics and Management*, 31(70)(2), 62-68. https://www.econ.Vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/31_70_2/31_70_2_2_1/13.pdf.
12. Pavlova, H. Ye. (2012). *Rozvytok teorii innovatsii v upravlinni ahrarnym sektorom natsionalnoi ekonomiky [Development of the theory of innovation in the management of the agricultural sector of the national economy]*. *Effective economy – Efficient economy*, (9). <http://www.conmyy.nayka.com.ua/?op=1&z=3843>.
13. Dumanskaya, I. Yu. (2017). *Sutnist, kryterii ta naukovi pidkhody do traktuvannia katehoriialnoho aparatu teorii innovatsii v APK [Essence, criteria and scientific approaches to the interpretation of the categories of the theory of innovation in the agroindustrial complex]*. *Ekonomika i suspilstvo – Economics and Society*, 13, 191-197. https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/32.pdf.
14. Peresunko, Z. M. (2013). *Teoretychni aspekty rozvytku innovatsiinoi teorii [Theoretical aspects of the development of innovative theory]*. *Efficient economy – Effective Economics*, (7). <http://www.conmyy.nayka.com.ua/?op=1&z=2192>.

Дата першого надходження статті до видання: 16.09.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 02.01.2026

UDC 330.341.1:338.43

Mykola Butko

Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Management and Administration
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: butko.mykola@ukr. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0002-4349-1298>

Vladyslav Tiutiunnyk

PhD in Agricultural Sciences, Doctoral Student
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: Tiutiunnykvlad@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0002-5085-500X>

Yulia Kharchenko

Doctor of Economics, Associate Professor of the Department of Management and Administration
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: ycharhenkoyp@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0001-6181-548X>

**INSTITUTIONAL ORIGINS OF THE THEORY OF INNOVATION
IN THE AGRICULTURAL INDUSTRY**

The article generalizes scientific material on the topic, substantiated the evolution of the theory of innovation. The need to adapt the issues of innovation theory in the management of the innovative processes of the agrarian sector of the national economy has become manifested in recent decades. In this regard, the study of the stages of the evolution of the theory of innovation in the management of innovative processes of the agricultural sector of the national economy is of great interest. The main specific features of the agro-industrial complex are given. Modern models of industrialization with the outline of their classifications and characteristic features are considered. The provisions of the concept of philocrat, which have become an incentive for further economic research, are presented, namely: on the objectivity of economic development laws; about the naturalness of social life; about production as a source of wealth formation; the difference between productive and unproductive work; on capital, its structure, role in production and reproduction; About the cycle of product in the economic system.

The functioning of the global economy is substantiated, the specialization and integration of agro-industrial production at the macro, meso- and even the microregal regional level, which acts as one of the main directions of their further effective functioning and development and is objectively impossible without intensification of innovation activity, is indicated. In the course of achieving the main goals of the study, it is stated that for agrop-romantic production in Ukraine, the development of which is determined by the necessary integration into the European community, it is essential to determine and substantiate the directions of innovative activity for the protection of its effective development.

Consideration of the basic concepts of the theory of innovation in the management of innovative processes of development of the agrarian sector of the national economy suggests that innovations throughout the history of the existence of human society were the main driving force of its development. At the same time, special attention on the issues of innovation theory in the management of innovative processes of the agricultural sector of the national economy has become manifested in recent decades. In this regard, the study of the stages of the evolution of the theory of innovation in the management of innovative prots-sections of the agrarian sector of the national economy is of considerable interest.

Keywords: innovation; institutionalism; agro-industrial production; modernization; neo-industrialization; development; strategy.

Fig.: 1. References: 14.